

hallitsemaa aluetta niin Suomessa kuin kansainvälisestikin. Tuukka Tammen ja Pauliina Raennon toimittama *Addiktioyhteiskunta. Riippuvuus aikamme ilmiönä* sen sijaan lähestyy riippuvuuksia yhteiskunnallisesta ja kulttuurisesta näkökulmasta. Vaikka Suomessa onkin pitkä yhteiskuntatieteellisen alkoholitutkimuksen perinne, on teoksen tuoma yhteiskunta- ja kulttuuritieteen näkökulma addiktioon uudenlainen aihepiirien monipuolisuuden vuoksi. Teos koostuu yhdestätoista addiktioita eri puolilta lähestyvistä kirjoituksesta. Pääosin yhteiskuntatieteitä edustavien kirjoittajien pyrkimyksenä on tarkastella riippuvuuksia laajasti ja ennakkoluulottomasti sekä herättää keskustelua.

Lääketieteellisen addiktio tutkimuksen yksi keskeinen kiinnostuksen kohde on ollut se, mitkä biologiset, psyykkiset ja kemialliset tekijät ovat kontrollin menettämisen taustalla. Addiktio on ymmärretty sairaudeksi, mikä on korostanut riippuvuutta yksilön ongelmana ja näin ollen sivuuttanut ympäröivän yhteiskunnan merkityksen. Kuitenkin, kuten *Addiktioyhteiskunta* muistuttaa, sairaus on vain yksi tapa selittää riippuvuutta ja perustella sen hoitoa. Jo ennen modernin sairauskäsityksen syntyä addiktioita on pidetty esimerkiksi syntinä tai voi-

Addiktio yhteiskunnallisuudesta

Tuukka Tammi &
Pauliina Raento (toim.):
Addiktioyhteiskunta.
Riippuvuus aikamme ilmiönä.
Helsinki: Gaudeamus, 2013,
258 s.
ISBN: 978-952-495-312-2.

Addiktioiden tutkimus on ollut perinteisesti biolääketieteen

makkaana omistautumisena tietyllä asialle tai toiminnalle.

Teoksessa nojaututaan osin lääketieteen kautta määrittävään riippuvuuden käsitteeseen, mutta myös muita määritelmiä siitä löytyy. Addiktio kuvataan esimerkiksi vastustamattomaksi, voimakkaaksi haluksi tai kaavamaisen toiminnan avulla tapahtuvaksi pakonomaiseksi tyydytyksen tavoitteluksi. Se nähdään myös omistautumisena ja antautumisena, keskittymisenä ja kokonaisvaltaisena paneutumisenä tiettyyn toimintaan tai asiaan. Minna Ruckenstein määrittelee addiktion ”rytmihäiriöksi”, koska siihen liittyy muusta yhteiskunnasta poikkeavaa ajankäyttöä ja arjen rytmien yhteensopimattomuutta. Riippuvuuksilla on myös paikallinen luonne, ja niitä tarkastellaankin tiettyjen paikkojen ja niissä ilmenevien addiktioiden paikallistuneiden muotojen kautta. Matias Karkallas ja Atte Oksanen kuvaavat Helsingin Kalliota ja Berliiniä paheellisiksi paikoiksi, joihin addiktio erottamattomasti kuuluvat.

Addiktio on tyypillisesti liitetty päihteisiin, mutta teoksessa näkökulma ei rajoitu vain niihin. Viimeaikaiset neurobiologiset tutkimukset ovat osoittaneet, että riippuvuus ei kohdistu vain aineeseen, vaan

myös toimintaan. Vähitellen addiktiokeskusteluun onkin tuotu yhä useammin myös niin sanotut toiminnalliset riippuvuudet, joista tunnetuimpia ovat seksi-, ostos- ja peliriippuvuus. Myös Yhdysvaltain psykiatriayhdistys (*American Psychiatric Association, APA*) on ottanut riippuvuusluokituksensa mukaan toiminnalliset riippuvuudet. Kategoriaan on toistaiseksi hyväksytty ainoastaan rahapeliriippuvuus, vaikka myös esimerkiksi ostos- ja seksiriippuvuudesta puhutaan usein toiminnallisina riippuvuuksina. *Addiktioyhteiskunnassa* tarkastellaan esimerkiksi työntekoa, fanikulttuuria ja ruumiinmuokkausta addiktion näkökulmasta.

Riippuvuus ymmärretään nykyään pääsääntöisesti kielteisenä ilmiönä ja ongelmana, joka leimaa yksilön poikkeavaksi. Mikko Salasuon mukaan kaikki riippuvuudet eivät ole haitallisia, ja intohimoista asioille omistautumista voitaisiin pitää myönteisenä riippuvuutena. Esimerkiksi monet harrastukset tai työnteko voivat täyttää riippuvuuden ehdot. Salasuo ehdottaakin, että addiktio voisi jakaa myönteisiin ja kielteisiin. Toisaalta Taina Kinnunen ja Anja Bessonoff tuovat esille, että nyky-yhteiskunnassa on haastavaa vetää raja terveen ja ongelmallisen omistautumisen välille. Esimerkiksi myönteisen

liikuntaharrastuksen ja pakkomielteisen, addiktiivisen kuntoilun välinen raja on paikoin hiuksenhieno.

Kiinnostavia näkökulmia addiktio määrittelyyn tuo Susanne Uusitalon kirjoitus addiktioiden ja vapaan tahdon välisestä suhteesta. Addiktit nähdään helposti halunsa uhreina ja orjina. Uusitalo muistuttaa kuitenkin, että addiktiiviset teot eivät ole käsitteellisesti *pakottavia*, jos pakottavuus nähdään kategorisena ja absoluuttisena. Addiktoituneella on mahdollisuus pidättäytyä addiktiosta, jos siihen ilmaantuu heidän näkökulmastaan merkittävä peruste ja mahdollisuus.

Onko addikti sitten uhri vai aktiivinen toimija? Sairauden ja uhriuden korostaminen voi vapauttaa yksilön syyllisyydentunteesta ja vähentää riippuvuuteen liittyvää stigmaa. Samanaikaisesti se voi kuitenkin johtaa siihen, että yksilö kokee addiktio olevan hallintansa ulottumattomissa. Sairausleima voi vähentää yksilön omaa aktiivisuutta ja pyrkimystä irrottautua riippuvuudesta. Uusitalo korostaakin, että addikti on myös toimija, jolta addiktio ei vie vastuuta.

Addiktioiden suhteesta yhteiskuntaan tiedetään, että tietyissä ympäristöissä ne voivat syntyä ja kukoistaa, kun taas

toisissa ne voivat olla harvinaisia tai hiipua pois. Kirjassa korostetaan addiktion yhteyttä kulutuskulttuuriin, jossa kulutuksesta ja imagon päivittämisestä voi muodostua elämänsisältö. Addiktiivinen, kulutusorientoitunut käyttäytyminen nähdään ajan henkenä. Tämänkaltaisena ilmiönä addiktio kytketään myös jälkimodernin ajan uskonnollisuuteen. Kinnunen ja Bessonoff esittävät, että nyky-yhteiskunnassa täyttymys ei ole tuonpuoleisessa, vaan tässä hetkessä, mikä voi ilmetä addiktiivisena itsensä toteuttamisena. Riippuvuuksiin liittyvillä markkinoilla liikkuu merkittäviä rahasummia, eikä ole juuri tutkimustietoa siitä, kuinka suuri osa esimerkiksi kulutusyhteiskuntaa ylläpitävästä shoppailusta on addiktiivista.

Addiktiomarkkinoihin sisältyvät addiktioita ylläpitävä ja tuottava puoli, mutta lisäksi myös addiktioita ehkäisevä ja korjaava osa. Raento ja Tammi kirjoittavat, että addiktioita tarvitaan, jotta saadaan verotuloja niiden hoitamiseksi. Esimerkiksi alkoholivero tuo valtiolle tuloja, mutta toisaalta alkoholi aiheuttaa vuosittain myös miltei miljardin euron laskun. Oman lukunsa markkinoille tuo myös harmaa ja laiton talous, kuten huume-kauppa.

Riippuvuudet kytketään teoksessa myös poliittisiin, kansanterveydellisiin ja juridisiin kysymyksiin sekä moninaisiin vallankäytön muotoihin. Jotkut addiktioit ovat laillisia ja hyväksytyjä, kun taas osa on laittomia, rangaistavia ja jopa pakkohoidettavia. Addiktin asemaa määrittävät paitsi yhteiskunnan hoito- ja palvelurakenne monine sääntely- ja kontrollimekanismeineen, myös järjestäytyneet rikollisuudet. Riippuvuuksilla on moraalinen luonne, joka määrittyy yhteiskunnallisessa keskustelussa, jossa addiktioit jaetaan hyviin ja pahoihin. Tietyssä kulttuurissa jokin normaaliksi määrittyvä toiminta voidaan toisaalla nähdä patologisena riippuvuutena.

Millainen ilmiö addiktio sitten on yhteiskuntatieteiden näkökulmasta? Tähän kysymykseen ei teoksesta löydy yhtä selkeää vastausta. Addiktioit ymmärretään eri tavoin ja ne kytkeytyvät moniin asiayhteyksiin. Tekstit ovat myös ristiriitaisia toisiinsa nähden. Kysymys siitä, kertovatko teoksen erilaiset addiktiokuvaukset enää samasta ilmiöstä, nousee väistämättä mieleen. Esimerkiksi substanssiin kytkeytyvän ja toiminnallisen riippuvuuden – esimerkiksi yhtäältä päihderiippuvuuden ja toisaalta fitness-elämäntavan – väliset erot ja samankaltaisuudet herättävät kysymyksiä.

Teoksen pohjalta addiktioina voidaan lähestyä miltei mitä tahansa, ja addiktion käsite osoitautuu venyväksi. Käykö kaikki siis riippuvuudesta? Vastaus jää avoimeksi: kirja ei lopulta täsmennä, mitä addiktioit ovat tai miten ne voidaan erottaa muusta tavasta tai toiminnasta – eikä se siihen pyrikään. Tavoitteenaahan olikin tuoda esille addiktioihin liittyvää ristiriitaisuutta, ja siinä teos onnistuukin hyvin: kokonaisuutena se herättää enemmän kysymyksiä ja pohdittavaa kuin antaa vastauksia.

Addiktioyhteiskunta osoittaa, että addiktioihin liittyy merkittävää historiallista ja kulttuurista vaihtelua – yhteiskunnallinen ulottuvuus. Onkin kiinnostavaa palauttaa mieleen, että addiktioita hoidetaan tavallisesti keskittymällä ”yksilön ongelman” hoitoon, sekä se, että hoitoa pidetään haasteellisena. Vaikka riippuvuuksia on tutkittu paljon, ja niihin on kokeiltu erilaisia hoitomuotoja, ilmiössä on yhä paljon mitä ei tiedetä, eikä jaettua näkemystä addiktion luonteesta ole olemassa. Kyseessä on ilmiö, jonka tarkasteluun on perusteltua vaatia yhteiskunnallista ulottuvuutta. Tähän yhteiskunnalliseen addiktiokeskusteluun *Addiktioyhteiskunta* toimii mainiona ja tarpeellisena keskustelunherättäjänä.

Tiina Valkendorff